

TRATATELE DE PACE DIN 1947.

CONSECINȚE JURIDICE, ECONOMICE, POLITICE

Lucrarea reprezintă o abordare interdisciplinară a unei problematice de mare complexitate în istoria relațiilor internaționale : stabilirea păcii în urma Celui de al Doilea Război Mondial și modul în care negocierea acesteia a influențat cursul ulterior al evenimentelor pe scena politică internațională.

Al Doilea Război Mondial a schimbat cursul istoriei omenirii, în special al Europei Centrale și de Sud-Est. Considerată în mod tradițional ca o zonă de frontieră sau o semiperiferie a Occidentului, această regiune a devenit o anexă a Uniunii Sovietice, statele din regiune intrând într-o relație de dependență față de această Mare Putere.

A Doua Conflagrație Mondială a consacrat o metodă fără precedent de stabilire a păcii. Nu s-au încheiat tratate de pace cu principalele state inamice, Germania și Japonia, și nu s-a stabilit o ordine juridică internațională. Aliații occidentali au semnat un tratat de pace cu Japonia în 1951 și ulterior au fost încheiate seturi de acorduri cu cele două Republici germane. În anul 1947 s-au încheiat tratate de pace cu statele foste aliante ale Germaniei hitleriste: Bulgaria, Finlanda, Italia, România și Ungaria.

Climatul internațional a cunoscut o continuă deteriorare, a apărut tendința de constituire a unor blocuri politico-militare antagoniste, între statele din Estul și Sud-Estul Europei și cele din Occident trasându-se o „Cortină de Fier”, care va dura aproape patru decenii.

Obiectivul tezei de doctorat îl constituie demonstrarea faptului că noua configurare a Europei postbelice își are cauzele în modul în care s-au derulat relațiile dintre Aliați în timpul războiului, în timpul negocierii proiectelor de Tratat din cadrul conferințelor internaționale, dar mai ales în modul de desfășurare a Conferinței de pace și tratamentul aplicat învingșilor reflectat în redactarea dispozițiilor cuprinse în textele Tratatelor.

Cuvinte cheie : tratat de pace, armistițiu, despăgubiri de război, frontiere, război rece.

Cuprins:

Lucrarea este structurată în patru capitole. Se începe cu explicarea instituției Tratatului de pace: definiție, evoluție istorică, structură, scop, funcțiile îndeplinite pe scena relațiilor internaționale, natura juridică, conceptul de tratat inegal și valabilitatea

tratatelor impuse, efectele războiului asupra tratatelor și asupra contractelor încheiate între beligeranți, semnificația actuală a tratatelor de pace.

A doua parte a lucrării este consacrată evenimentelor premergătoare încheierii păcii, care au influențat în mod direct și fundamental redactarea finală a clauzelor Tratatelor: Convențiile de Armistițiu.

Studiul clauzelor Tratatelor, consecințele juridice și cele economice formează obiectul capitolului al treilea al lucrării. Clauzele inserate în Tratat sunt redactate și interpretate prin prisma specificităților fiecărui stat înfrânt, prin modul în care anumite prevederi economice, teritoriale și politice au influențat și afectat dezvoltarea ulterioară a acestora.

Sunt abordate în detaliu implicațiile juridice ale Tratatelor de Pace din 1947, insuficient analizate până acum. Aspecte legate de legislația nediscriminatorie, respectarea regulilor și cutumei internaționale cu privire la dreptul tratatelor, delimitarea și demarcarea frontierelor, schimbul de populație, integritatea și suveranitatea națională, pedepsirea criminalilor de război, implementarea legislației cu privire la respectarea drepturilor omului în țările foste satelite ale Axei, în general toate aspectele legislative care au o influență deosebită asupra credibilității politice a unui stat fac obiectul analizei.

Ultima parte a lucrării este dedicată consecințelor de natură politică și economică ale semnării Tratatelor de Pace din 1947, mai exact: neacordarea cobeligeranței, impunerea statutului de stat învins, sovietizarea și satelizarea, preluarea modelului sovietic al economiei de comandă și începutul Războiului Rece.

Armistiții

După încheierea ostilităților militare fiecare din cei cinci învinși au semnat Convenții de Armistițiu cu Puterile Aliate și Asociate. Cu excepția Italiei, toate celelalte state se aflau în zona de influență sovietică astfel că dispozițiile Armistițiilor reflectau realitatea geopolitică. Depășind structura unor convenții militare, Armistițiile erau adevărate mini tratate de pace, conținând clauze economice, politice, militare. În general prevederile acestora au fost consfințite în Tratatul de Pace semnat în 1947, cu mici modificări.

Italia a fost primul stat din Axă care a capitulat, dar termenii predării au fost făcuți publici în întregime abia după câțiva ani. Condițiile Armistițiului Militar cu Italia, semnat la 3 septembrie 1943 și intrat în vigoare pe 8 septembrie același an acoperea chestiuni legate de transferul flotei italiene, încetarea facilităților acordate germanilor în timpul războiului și utilizarea ulterioară a acestora de către Aliați, și atribuțiile Comandamentului Forțelor Aliate. Acestor termeni militari li s-a adăugat o clauză care prevedea că „*alte condiții de natură politică, economică și financiară pe care Italia va fi obligată să le îndeplinească vor fi transmise la o dată ulterioară*”. Unele dintre acestea au fost înscrise în Condițiile Suplimentare ale Armistițiului cu Italia, semnat la

23 septembrie 1943 și amendate prin Protocolul din 9 noiembrie. Italiei i se impunea eliberarea prizonierilor politici reținuți în temeiul simpatiei pentru cauza aliată, predarea criminalilor de război, suprimarea tuturor organizațiilor de tip fascist. Guvernul provizoriu urma să abroge legislația discriminatorie pe criterii de rasă, culoare sau religie. Condițiile suplimentare conțineau clauze generale referitoare la monedă, reparații, restituirea bunurilor, drepturilor și intereselor Aliaților și alte chestiuni economice. Termeni aproape identici au fost introduși și în Convențiile de Armistițiu cu Finlanda și ceilalți sateliți ai Axei.

Convențiile de Armistițiu încheiate între Guvernele și Înaltele Comandamente ale României, Finlandei, Bulgariei și Ungariei pe de o parte și inamicii lor pe de altă parte la 12 septembrie, 19 septembrie, 28 octombrie 1944, respectiv 20 ianuarie 1945 oferă primele indicii clare ale modului în care vor fi tratați din punct de vedere politic și militar ceilalți parteneri ai Axei la sfârșitul ostilităților. Convențiile de armistițiu și anexele lor constituie cea mai interesantă combinație de dispoziții legale, proceduri militare și înțelegeri politico-economice elaborate după încheierea Primului Război Mondial.

Conferințe

Țările din zona centrală și est europeană au constituit prilej de discuții contradictorii la toate conferințele internaționale desfășurate pe perioada războiului. Interesele politice și economice ale Marilor Puteri față de această parte a lumii variaua. Prioritățile politice mondiale și realitățile geopolitice, materializate în hotărârile adoptate la Teheran, Yalta, Potsdam, dar și în cadrul unor întâlniri bilaterale sau la nivelul miniștrilor de externe ai Aliaților au influențat evoluția evenimentelor și modificările intervenite în statutul juridic internațional al celor cinci state foste inamice.

Începând cu Conferința de la Argenta, care a promulgat Carta Atlanticului- 14 august 1941- și până la Conferința de la Potsdam, încheiată la 1 august 1945, cele mai importante Conferințe internaționale, consemnează eforturile depuse de guvernele Statelor Unite, URSS-ului și Marii Britanii pentru a găsi metodele și procedeele cele mai adecvate scurtării războiului, înfrângerii forțelor Axei și capitulării lor necondiționate. Este vorba de un maraton diplomatic nemaîntâlnit care a solicitat până la epuizare personalitățile de vârf ale celor trei Mari Puteri girante ale coaliției Națiunilor Unite.

Cu părțile lor pozitive, dar și cu minusurile lor, aceste conferințe s-au înscris în istoria contemporană ca un factor catalizator decisiv al desfășurărilor militare pe toate teatrele de război și au contribuit la victoria asupra Axei. Nu mai puțin important a fost rolul pe care aceste conferințe l-au jucat în creionarea poziției Aliaților față de toate problemele legate de încheierea păcii, de tratamentul aplicabil învinșilor, de pregătirea Forumului păcii și, mai ales de modul de redactare efectivă a textelor Tratatului de pace, temeiul juridic al noii ordini internaționale postbelice.

Cronologia Conferințelor:

1. Conferința Miniștrilor de Externe, Moscova, 18 octombrie – 1 noiembrie 1943

2. Conferința Șefilor de stat și de guvern, Teheran, 28 noiembrie-1 decembrie 1943
3. Conferința de la Moscova, octombrie 1944 (Churchill și Stalin)
4. Conferința Șefilor de stat și de guvern, Yalta, 4-11 februarie 1945
5. Conferința Șefilor de stat și de guvern, Potsdam, 17 iulie-2 august 1945
6. Conferința Miniștrilor de Externe, Londra, 11 septembrie - 3 octombrie 1945
7. Conferința Miniștrilor de Externe, Moscova, 16 - 26 decembrie 1945
8. Conferința Miniștrilor de Externe, Londra, ianuarie, 1946
9. Conferința Miniștrilor de Externe, Paris:
20 aprilie - 16 mai 1946,
16 iunie - 12 iulie 1946

Forumul Păcii s-a deschis oficial la data de 29 iulie 1946. Participanți erau: Australia, Belgia, Bielorussia, Brazilia, Canada, Cehoslovacia, Etiopia, Grecia, India, Olanda, Noua Zeelandă, Norvegia, Polonia, Ucraina, Uniunea Africii de Sud, Iugoslavia și cei cinci membrii ai Consiliului de Securitate: Marea Britanie, Statele Unite, Uniunea Sovietică, Franța și China. Albania, Austria, Cuba, Egipt, Iran, Irak și Mexic-ul au fost invitate să-și exprime punctele de vedere vis-a-vis de proiectele tratatelor. Delegațiile celor 21 de națiuni s-au reunit în Palatul Luxemburg.

Conform înțelegerilor anterioare, Conferința avea mandatul să dezbată proiectele tratatelor de pace cu cei cinci învinși: Bulgaria, Finlanda, Italia, România și Ungaria și să facă "recomandări" Consiliului Miniștrilor de Externe în vederea definitivării tratatelor. Din acest punct de vedere se remarcă posibilitățile limitate ale Conferinței, deoarece hotărârile luate de Consiliul Miniștrilor de Externe ai Marilor Puteri erau decisive.

În cadrul Conferinței de la Paris s-a observat o unanimitate de păreri în privința modului de redactare a clauzelor Tratatelor de pace. Este unanim admis faptul că multe dificultăți intervenite pe parcursul desfășurării Conferinței se datorau deciziei unora dintre Marile Puteri Aliate de a insera, în toate proiectele Tratatelor de pace, prevederi identice, stereotipe, și de a nu se reveni asupra redactării inițiale decât cu asentimentul unanim al URSS, SUA, Marii Britanii și Franței. Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda erau privite global, nediferențiat, în pofida situației lor economice și politice anterioare diferite, ca și a problemelor cu care aceste state se confruntau în acel moment. Astfel, chiar dacă unele delegații recunoșteau justetea cererilor exprimate de reprezentanții învinșilor, considerau că ele nu puteau fi acceptate, întrucât modificarea proiectului de tratat cu un stat ar fi antrenat o schimbare de text în toate celelalte tratate.

Problemele fundamentale au fost evitate și participanții au limitat nivelul discuțiilor. Majoritatea delegațiilor se grăbeau să ajungă la New York la Adunarea Generală a Națiunilor Unite care fusese amânată pentru 23 octombrie. Consiliul Miniștrilor de Externe a decis data de 15 octombrie pentru închiderea Conferinței.

Textul final al celor cinci Tratatate de pace a fost alcătuit la cea de-a treia sesiune a Consiliului Miniștrilor de Externe de la New York, în noiembrie-decembrie 1946.

Tratatele de pace

Conceptul general al tratatelor trebuie înțeles în contextul dorinței părților de a reliefa principiile politice și juridice ale Națiunilor Unite. Acest lucru reiese cu evidență din preambul și din clauzele generale de la începutul secțiunii politice, care garantează democratizarea statelor învinse pe baza drepturilor fundamentale ale omului și interzic resurgența mișcărilor fasciste și militariste. Dispozițiile relative la crime de război se bazează pe principiile promovate în cadrul proceselor de la Nürnberg.

Toate tratatele au fost negociate în paralel și prevederile lor sunt similare, astfel că au fost tratate împreună. Cu excepția detaliilor de natură teritorială și militară, cele patru texte sunt identice nu doar ca substanță ci și într-o mare măsură, în limbaj. Ele urmează îndeaproape articolele corespunzătoare din Tratatul cu Italia. Schița tratatelor amintește mult de cele de la Versailles. Cu excepția clauzelor teritoriale și a câtorva altor stipulații ce privesc chestiuni geografice singulare pentru țările în cauză, structura diferitelor secțiuni este practic aceeași în toate cele cinci tratate. Tratatul cu Italia conține în plus câteva anexe care discută chestiuni geografice (statutul special al regiunii Trieste), soarta fostelor colonii, succesiunea statelor și detalii legate de flota italiană. Tratatul cu Bulgaria, Ungaria și România conțin o clauză suplimentară referitoare la navigația pe Dunăre.

Executarea clauzelor Tratatelor

Clauzele teritoriale ale Tratatelor de pace, cel puțin în privința teritoriilor europene, au fost duse la îndeplinire așa cum au fost prevăzute, chiar dacă în unele cazuri au fost necesare înțelegeri suplimentare pentru a reglementa anumite detalii tehnice.

Frontiera ruso-finlandeză a fost stabilită, în final, printr-o înțelegere bilaterală din 9 decembrie 1948.

Clauze politice. Executarea clauzelor politice, care își aveau izvorul în mentalitatea de după război, a fost influențată în mod considerabil în fiecare stat de evenimentele de după 1947, în special în privința politicii interne.

În aprilie 1949 Australia, Canada, Regatul Unit, Noua Zeelandă și Statele Unite, în calitate de semnatare ale Tratatelor de pace, au atras atenția Adunării Generale ONU asupra faptului că guvernele Bulgariei, Ungariei și României nu își îndeplinesc obligațiile asumate în privința garantării drepturilor fundamentale ale omului. Adunarea Generală a cerut un aviz consultativ Curții Internaționale de Justiție. Aceasta și-a exprimat opinia în două etape, la 30 martie, respectiv 18 iulie 1950.

Instanța internațională și-a exprimat opinia pe această temă prin două decizii. În 30 martie 1950 a statuat că exista o dispută între Marea Britanie și Statele Unite pe de o parte și România, Bulgaria și Ungaria pe de altă parte și că cele trei state balcanice trebuie să respecte procedura prevăzută în tratate pentru soluționarea diferendelor. Întrucât cele trei state au refuzat în continuare să-și numească membrii în comisiile de investigare, Curtea a analizat în continuare posibilitatea Secretarului General al Națiunilor Unite de a stabili, în aceste circumstanțe, componența comisiilor și competența

acestor comisii de a emite hotărâri obligatorii. Prin decizia din 18 iulie instanța a statuat că posibilitatea Secretarului General de a numi membrii acestor comisii nu putea deriva decât din acordul părților. Prin urmare litigiul nu a fost soluționat.

Clauzele relative la Dunăre din tratatele cu Bulgaria, Ungaria și România stabileau inițierea Convenției cu privire la Dunăre, care s-a semnat la Belgrad în data de 18 august 1948.

Clauzele militare au fost reduse gradual, datorită contextului politic general, iar în unele cazuri rezultatul a fost reversul a ceea ce se intenționa. Unul din primele proiecte care a trebuit să fie abandonat a fost demilitarizarea Italiei. În februarie 1948 comisia navală formată din reprezentanți ai celor patru Mari Puteri au decis împărțirea flotei italiene. Franța și Uniunea Sovietică au preluat livrarea navelor și a echipamentului alocat. Marea Britanie și Statele Unite au renunțat la pretențiile privind cota lor. În aprilie 1949 Italia a devenit membru fondator al Organizației Tratatului Atlanticului de Nord și în consecință, pornind de la prevederile art. 46 al Tratatului de pace, s-a considerat eliberată de obligațiile asumate prin clauzele militare.

Din motive practice, Bulgaria, Ungaria și România abrogaseră într-o măsură substanțială prevederile militare în 1948 când au semnat tratate de asistență reciprocă cu Uniunea Sovietică, poziție confirmată când s-au alăturat Tratatului Organizației de la Varșovia, în 1955. Numai Finlanda, urmare a deciziei de a urma o politică de neutralitate, și-a îndeplinit în întregime obligațiile militare, în ciuda Tratatului de asistență mutuală încheiat cu Uniunea Sovietică la 6 aprilie 1948.

Clauzele economice Dacă dispozițiile relative la restituiri, drepturi de proprietate și datorii au fost executate, clauzele cu privire la reparații au fost ulterior revizuite.

Mai întâi, la cererea guvernelor Bulgariei, Ungariei și României, Uniunea Sovietică și-a redus pretențiile cu privire la reparații la jumătate în iunie și iulie 1948. În februarie 1949 o înțelegere similară a redus obligațiile Finlandei față de Uniunea Sovietică în aceeași proporție.

Printr-o înțelegere din 11 decembrie 1948 Italia a reușit să obțină compensarea plății reparațiilor cu transferul bunurilor sale din Bulgaria, Ungaria și România către Uniunea Sovietică, în acord cu art. 74A (2) b din Tratatul de pace. În 4 aprilie 1950 sovieticii s-au plâns, printr-o notă de protest, că guvernul italian întârzie cu plata reparațiilor. Răspunsul italian a fost că valoarea bunurilor menționate a fost subapreciată, pentru ca în 8 februarie 1952, printr-o declarație unilaterală, Italia să se declare absolvită de plata obligațiilor datorate Uniunii Sovietice în baza Tratatului de pace, argumentând cu faptul că aceasta s-a opus cererilor sale legitime de revizuire a Tratatului și a respins acceptarea sa ca membru al Națiunilor Unite. Uniunea Sovietică răspunde negativ acestei declarații unilaterale printr-o notă datată 27 februarie 1952 în care își declară dorința de a accepta condițiile Italiei în schimbul retragerii acesteia din NATO.

Concluzii

Tratatele de pace semnate în februarie 1947 au legalizat poziția sovietică în estul Europei, stabilită *de facto* la sfârșitul ostilităților.

Încheierea tratatelor de pace a ridicat noi probleme în legătură cu manifestarea pe deplin suverană a statelor învinse în comunitatea internațională.

Procesul de stabilire a păcii desfășurat pe parcursul anilor 1945-1947 s-a finalizat cu menținerea în textul Tratatelor de pace a prevederilor Convențiilor de armistițiu cu unele mici modificări. Acest fapt avea semnificația recunoașterii implicite a unei divizări fără precedent a vechiului Continent la care s-a adăugat instaurarea unei Cortine de Fier. După ratificarea Tratatelor de pace trupele sovietice au rămas în Ungaria și România pentru a menține liniile de comunicație cu zona sovietică din Austria.

Pentru învinși majoritatea clauzelor tratatelor de pace prezentau un caracter injust prin greutatea sarcinilor economice impuse și prin consecințele politico juridice pe care le antrena punerea lor în executare.

Conținând termeni vagi, imprecizi, clauzele Tratatelor lasă loc arbitrariului, nu prevăd instrumente clare de control și verificare reciprocă.

Cu excepția Tratatului cu Italia, nu au fost reglementate problemele generate de transferurile de teritorii, fapt care a generat abuzuri ale sovieticilor legate de cetățenia persoanelor afectate, de tratamentul aplicat bunurilor acestora. Clauzele politice referitoare la predarea criminalilor de război și dizolvarea organizațiilor de tip fascist au constituit temeiul juridic pentru înlăturarea tuturor oponentilor politici ai partidelor comuniste. Lipsa prevederii unor instrumente de implementare și control în privința drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, precum și a unor sancțiuni clare pentru nerespectarea acestora au făcut superfluă menționarea acestora în Tratat.

Ambiguitatea termenilor utilizați în redactarea clauzelor militare, economice și financiare au oferit Uniunii Sovietice posibilitatea de a da o interpretare favorabilă intereselor proprii. Lipsa unor dispoziții precise cu privire la modalitatea de îndeplinire a obligațiilor impuse au permis soluționarea problemelor intervenite prin convenții ulterioare încheiate între Uniunea Sovietică și statele aflate în zona sa de influență, cu consecința reorientării economice și politice a acestora.

În urma semnării Tratatelor de pace care constituiau temeiul juridic al noii situații mondiale, Stalin a impus o nouă ordine pe harta Europei Centrale și Răsăritene, pe care a plasat-o aproape în întregime sub o conducere comunistă obedientă. Deși statele Europei Centrale și Răsăritene n-au fost încorporate în cadrul Uniunii Sovietice ca republici sovietice (cum s-a întâmplat, spre exemplu, cu Ucraina în Europa și cu Kazahstan în Asia), ele au devenit niște state suverane neputincioase, sub titulaturi de genul *Republică socialistă* sau *Democrație populară*.

Din cele arătate se poate susține că, așa cum afirmam în premisa cercetării, configurarea Europei postbelice a depins în mare măsură, de modul în care s-a încheiat pacea. Viziunile Marilor Puteri asupra refacerii Europei erau foarte diferite și tentativele lor de a le implementa au dus la apariția contradicțiilor în cadrul Aianței. Destinul statelor învinse în al Doilea Război Mondial a fost rezultatul hotărârilor luate de Marile Puteri, ele neavând, efectiv, prea multe opțiuni în privința alegerii căilor de urmat pentru restabilirea echilibrului politic și economico- social.

Se poate concluziona în sensul că dispozițiile înscrise în Tratatul de pace din 1947 au determinat în mod hotărâtor alinierea politică internațională a celor cinci state foste inamice. Indiferent de divergențele și contradicțiile intervenite în cadrul Marii Alianțe în timpul desfășurării războiului, situația politico-juridică postbelică a învinșilor ar fi fost diferită dacă clauzele acestui act juridic internațional ar fi fost redactate în acord cu normele și uzanțele dreptului internațional. Situația *de facto* își afla deplina legitimare în Tratatul de pace elaborate de învingători și acceptate de învinși în condițiile lipsei unor opțiuni viabile în realitățile momentului.